

Джерела та література

1. Бабаян Ю. О. Формування рефлексивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів / Формування професійної компетентності майбутнього вчителя : наук. посіб. / Ю. О. Бабаян, К. Ф. Нор ; за заг. ред. С. І. Якименко. – К. : Вид. дім «Слово», 2011. – С. 231–266.
2. Бизяева А. А. Психология думающего учителя: педагогическая рефлексия / А. А. Бизяева. – Псков : ПГПИ им. С. М. Кирова, 2004. – 216 с.
3. Васильева О. А. Рефлексія як психолого-педагогічна категорія [Електронний ресурс] / О. А. Васильева. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2010_8/.../PD810_08.pdf
4. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики / А. В. Карпов // Психол. журн. – 2003. – Т. 24. – № 5. – С. 45–57.
5. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов деятельности / А. В. Карпов. – М. : Ин-т психологии, 2005. – 421 с.
6. Семенов И. Н. Рефлексивная психология и педагогика творческого мышления / И. Н. Семенов, С. Ю. Степанов. – Запорожье : ЗГУ, 1992. – 192 с.
7. Трунов Д. Г. Виды рефлексии : феноменологическое обоснование / Д. Г. Трунов // Вестн. Перм. ун-та. – Сер. : Психология. – 2009. – Вып. 2 (28). – С. 47–58.

Гулько Степан. Диагностика меры выраженности рефлексивности будущих социальных педагогов. В статье раскрываются результаты изучения актуального состояния развития рефлексивности у студентов специальности «Социальная педагогика» Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки. Установлено, что у большинства студентов низкий и средний уровень развития способности анализировать свои возможности при решении профессиональных задач; осуществлять поиск причинно-следственных связей в процессах и явлениях; реализовывать эффективное общение и взаимодействие с окружающими людьми; проектировать, прогнозировать и программировать свою профессиональную деятельность. Статистическими методами подтверждено, что между студентами младших и старших курсов существуют статистически достоверные различия, как за отдельными видами рефлексии так и в целом за уровнем развития рефлексивности.

Ключевые слова: рефлексия, рефлексивность, диагностика рефлексивности.

Gunko Stepan. The Diagnostics of Reflexivity Expressiveness Measures of the Future Social Pedagogue. The article reveals the results of a study of the current state of development of reflexivity of the students from the specialty “Social pedagogy” of Eastern European National University named after Lesya Ukrainka. It was found that the majority of students have low and the average level of development of the ability to analyze their capabilities in solving of professional tasks; to search for causal relationships in the processes and phenomena; to implement effective communication and interaction with surrounding people; to design, to program and to predict their professional activities. The author with the help of statistical methods confirms that among students of junior and senior courses there are statistically significant differences as for certain types of reflection and as a whole by the level of reflexivity.

Key words: reflection, reflexivity, diagnostics of reflexivity.

Стаття надійшла до редколегії
16.01.2015 р.

УДК 37.037.42:364.272

Тетяна Мартинюк

Програма антинаркотичної профілактичної роботи на основі формування психосоціальних навичок

Статтю присвячено проблемі профілактики вживання психоактивних речовин підлітками в умовах загальноосвітньої школи. Запропоновано авторську програму антинаркотичної профілактичної роботи на основі формування психосоціальних навичок. Автор наголошує на поступовій переорієнтації профілактичних програм різного спрямування, зокрема й направлених на формування здорового способу життя, на альтернативний до інформаційного компетентнісний підхід. Визначено, що навички, сформовані за цим підходом, називають життєві, або психосоціальні. Зміст профілактичної діяльності полягає в активному навчанні комбінації загальних особистісних і соціальних умінь, уміння організувати своє життя та здатність чинити опір пропозиціям, що суперечать пріоритетам здорового способу життя.

Ключові слова: антинаркотична профілактична робота, програма антинаркотичної профілактичної роботи, психосоціальні навички.

© Мартинюк Т., 2015

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема дотримання та розвитку цінностей здорового способу життя в загальноосвітніх школах, як відомо – обов'язок педагогів, шкільних психологів і соціальних педагогів, тобто саме тих фахівців, які постійно контактують із дітьми та підлітками, навчаючи та виховуючи їх. Реалізація такої роботи ускладнена внаслідок недостатнього рівня готовності фахівців освітніх установ із питань початку вживання психоактивних речовин (далі – ПАР) підлітками, профілактики передумов та проявів різних видів залежностей.

Як відомо, у контексті сучасних тенденцій змінився підхід фахівців до питань профілактики вживання ПАР. Актуальним завданням стає не залякування і просте інформування, а виявлення та цілеспрямована робота з підлітками, які проявляють певні риси, схильності та якості як основні ознаки вживання ПАР. Фахівцям важливо вчасно виявити ці якості та схильності підлітка, залучити його до профілактичної роботи, зацікавити проблемою та допомогти виявити захисні механізми до виникнення залежності, адже успіх профілактичної роботи досягається саме тоді, коли молодь починає ставитися до вживання ПАР як до нудного, безглузого та «не модного» заняття.

Важливо, на нашу думку, щоб саме люди та причини вживання ними ПАР були в центрі профілактичної роботи, а не хімічні речовини та ефекти, як уже традиційно склалося. Фіксація цього поворотного моменту робить перспективним запровадження нового, поведінкового підходу та розроблення на його основі профілактичних програм, які сприятимуть розвитку соціальних компетентностей у неповнолітніх, попереджуватимуть виникнення особистісної схильності до адиктивної поведінки.

Мета статті – науково обґрунтувати й розробити програму антинаркотичної профілактичної роботи на основі формування психосоціальних навичок.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблемам розроблення й реалізації програм антинаркотичного спрямування присвячені роботи О. Безпалько, І. Зверевої, К. Лисецького. Дослідження компетентісного підходу в побудові профілактичних програм здійснювали А. Бандура, Р. Джессон, Е. Ос-тін. Різні аспекти планування та розроблення змісту занять антинаркотичної профілактичної роботи знаходимо в методичних розробках Р. Дж. Айвса, С. В. Березіна та К. С. Лисецького, Т. Г. Григор'євої, Л. В. Лінської та Т. П. Усольцевої, Л. Є. Гурійчук, Г. Я. Майбороди та О. В. Тютюнник, О. І. Пилипенка, І. Л. Баушевої, Н. А. Сироти та В. М. Ялтонського, І. І. Супоніної та О. І. Хлебнікової, О. Шкуренко.

Що ж до підходів, на яких доцільно ґрунтуватися під час організації профілактичної роботи, то поступово було доведено, що інформаційно-просвітницький підхід, який уважали тривалий час оптимальним, виявився не досить ефективним у розв'язанні завдань саме антинаркотичної профілактики, оскільки традиційне акцентування на негативних наслідках прийому ПАР не забезпечувало досягнення поставленої мети. З 90-х рр. стали активно впроваджувати профілактичні програми, побудовані на принципі формування здорового способу життя. Хочемо зазначити, що й ці програми мали певні недоліки, у зв'язку з чим відбулася поступова переорієнтація профілактичних програм різного спрямування, у тому числі й направлених на формування здорового способу життя, на альтернативний до інформаційного *компетентісний підхід (знання заради вмиль)*, що ґрунтується на понятті зміни поведінки та використовує методи поведінкової модифікації, а також теорію об'єднання ровесників. Такий підхід обґрунтовує потребу формування усвідомлених поведінкових реакцій, які давали б змогу успішно розв'язувати завдання самозахисту від ризикової поведінки, подолання життєвих труднощів, повсякденних проблем тощо. Ці проблеми, насамперед, пов'язані з відсутністю в молодих людей навичок швидкої адаптації до соціальних змін і самостійного прийняття рішень, здатності долати життєві труднощі.

У спеціальній літературі навички, сформовані за цим підходом, називають життєві, або психосоціальні (*Life Skills*). Це поняття сьогодні не є категорією конкретної науки, а тому й не має строгого визначення. Зазвичай, життєві навички розуміють як «навички особистісної поведінки та міжособистісної взаємодії, що дають змогу людям контролювати і спрямовувати своє життя, розвивати позитивну адаптацію до соціального оточення та вносити зміни в навколишнє середовище відповідно до інтересів і потреб індивіда» [6, с. 224].

До життєвих навичок, зокрема, включають психосоціальні компетенції та навички міжособистісного спілкування, які допомагають підліткам приймати інформовані рішення, розв'язувати проблеми, усвідомлювати негативні впливи й тиск однолітків та здійснювати опір їм, мислити кри-

тично і творчо, ефективно спілкуватися, будувати здорові взаєностосунки, співпереживати іншим людям, організовувати своє життя здоровим і продуктивним способом. Психосоціальні навички можуть бути спрямовані на особисті дії або дії стосовно інших людей або можуть застосовуватися до дій, які змінюють навколишнє середовище для того, щоб зробити його сприятливим для здоров'я. Крім психосоціальних розрізняють, безумовно, й інші навички, що можуть стосуватися охорони здоров'я чи компетентності, наприклад, у наданні першої допомоги, гігієні чи у сфері сексуального здоров'я тощо.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Ми розробили й апробували *програму антинаркотичної профілактичної роботи на основі формування психосоціальних навичок*. Зазначимо, що першу програму розвитку психосоціальних навичок розробив Г. Ботвін спільно з групою авторів [1]. Вона втілювалася в міжнародному проєкті «Навчання життєвим навичкам», ініційованого Всесвітньою організацією охорони здоров'я. Сьогодні такі програми широко використовують у США та країнах Західної Європи.

В Україні такою поширеною програмою можна вважати «Основи здоров'я» [5], навчання за якою було введено з 2005 р. Безумовною заслугою цього курсу є те, що він сприяє формуванню свідомого ставлення до свого життя та здоров'я, оволодінню основами здорового способу життя, навичками, у тому числі й психосоціальними, безпечної для життя та здоров'я поведінки. Однак, на нашу думку, «Основи здоров'я» не реалізують повністю свого потенціалу, який у них закладено.

Уважаємо доцільним розробити таку програму профілактики, яка буде враховувати всі виявлені труднощі та недоліки, сприятиме впровадженню вже наявних здобутків у сфері профілактичної антинаркотичної роботи, ґрунтуватиметься на вікових особливостях підлітків та основних чинниках їх наркостійкості.

Авторську програму антинаркотичної профілактичної роботи ми орієнтували на застосування тренінгу психосоціальних навичок. Вибір саме такого варіанта роботи був зумовлений тим, що основним чинником початку вживання ПАР у підлітковому віці є вплив групи та невміння особистості опиратися її деструктивному тиску, що вимагає формування актуальних для підлітків психосоціальних навичок. Вони сприятимуть розвитку в підлітків почуття самодостатності, здатності активно, а не пасивно взаємодіяти з референтною групою. Зміст тренінгу психосоціальних навичок традиційно спрямовується на два рівні: міжособистісний (розвиток спілкування; аналіз реакції на критику; її конструктивні види; прийняття рішень в ситуації взаємодії; протистояння зовнішньому тиску) та внутрішньоособистісний («Я»-концепція; вміння говорити «ні»; способи подолання стресу; навички критичного мислення). Однак, оскільки такий поділ швидше умовний, тому в розробленій нами програмі представлені обидва вказані компоненти у відповідному співвідношенні.

Ураховуючи вікові особливості підлітків як об'єкта соціально-педагогічного впливу, під час побудови програми антинаркотичної профілактичної роботи на основі ФПН ми ґрунтувалися на таких положеннях:

1) група – необхідною умовою для формування думок, поглядів та їх модифікації в підлітковому віці, тому програма антинаркотичної профілактичної роботи на основі психосоціальних навичок (далі – ФПН) фокусувалася на взаєминах окремої дитини з її однолітками;

2) основною формою діяльності в таких групах має стати цільова активність на позитивній раціональній основі.

Урахування означених положень стало методологічною основою науково обґрунтованого розроблення програми за такими напрямками:

1) *научіння позитивним психосоціальним навичкам*: формування основних навичок культури поведінки, культури гігієни й турботи про себе; розвиток соціальної та особистісної компетентності; вироблення навичок самозахисту; попередження виникнення проблем; формування цілісного ставлення до себе, до людей, до світу; оволодіння способами ефективної взаємодії з людьми і світом;

2) *антинаркотичне виховання*: формування у дітей і підлітків особливої особистісної структури антинаркотичної спрямованості, що запобігає зверненню до одурманення як способу досягнення суб'єктивно позитивного стану та забезпечує можливість реалізації потреб в отриманні задоволення за рахунок соціально цінних джерел;

3) *позитивна пропаганда здорового способу життя* (зацікавлення підлітка сферою послуг і пропозицій, які реалізують потенціал здорового способу життя) та можливостей отримання допомоги

щодо проблем уживання ПАР і залежності (орієнтування й інформування молодих людей про можливість розв'язання проблем, що виникають).

4) *підготовка кадрів* для організації ефективної профілактики вживання ПАР;

5) *активізація антинаркотичної політики школи* з питань усунення зовнішніх чинників наркотизації школярів.

В експериментальному ракурсі *структура програми антинаркотичної профілактичної роботи на основі ФПН* містила такі компоненти:

1. *Значення профілактики*. Підготовлена нами програма антинаркотичної профілактичної роботи на основі ФПН належить до універсальних програм, а отже «...призначена для всіх індивідів у певній популяції, а не селективне або цілеспрямоване втручання, адресоване тільки групі ризику» [8, с. 11]. Її завдання досягаються дією на чинники ризику, що асоціюються з ранніми стадіями адиктивної поведінки, тобто соціально-педагогічний вплив активізується, коли вже надано потрібну медичну чи психокорекційну допомогу або в цьому ще немає потреби. Особливу увагу звернуто на психосоціальні навички й інші, що розвиваються водночас із ними, тісно пов'язані з міжособистісною взаємодією підлітків і міжособистісною комунікацією, що реалізується в групі. Групу однолітків розглядають як стабілізуючий чинник щодо проявів підліткової девіантності, що сприяє її утриманню в соціально прийнятних межах. Особливо це стосується змішаних за статтю підліткових груп [7]. Тренінг припускає осмислення учнями власних почуттів, думок інших осіб та однолітків, ставлення до проблеми навчання та суспільства загалом; аналіз конкретних історій, ситуацій, особистих планів на майбутнє тощо.

2. *Метою* втілення програми антинаркотичної профілактичної роботи на основі ФПН стало тренування, активізація та розвиток основних психологічних механізмів, які беруть участь у формуванні етичної культури особистості підлітка, формування його психосоціальних навичок, а також забезпечення розвитку соціальної та психологічної компетентності особистості підлітка, його самовизначення в соціумі.

3. *Завдання*. Відповідно до загальної мети профілактичної роботи та спираючись на Концепцію формування здорового способу життя [3], ми визначили такі завдання програми антинаркотичної профілактики:

3.1. Навчання психосоціальних навичок

У шкільні програми як обов'язкові включені психосоціальні навички, об'єднані ВООЗ у п'ять компонентів [2]: самоповага та емпатія; комунікативні та міжособистісні відносини; прийняття рішень і розв'язання проблем; творче та критичне мислення; уміння долати емоції і стрес.

Водночас, як показують результати досліджень, у ранньому підлітковому віці (11–14 років) особливо увагу потрібно надавати розвитку таких основних психосоціальних навичок, як спілкування, самоусвідомлення, критичне мислення, розв'язання проблем і прийняття рішень. Саме на них ми й звертали увагу під час організації тренінгової роботи. Проаналізуємо вказані психосоціальні навички з позиції профілактики вживання ПАР:

- прийняття рішень – навичка дає змогу підліткові приймати конструктивні рішення під час пропонування ПАР та вибору їх як засобу самоствердження, робити це самостійно, бути впевненим у собі, не піддаватися тиску однолітків і реклами, бути відповідальним за свої рішення, зокрема вживати чи не вживати ПАР;
- розв'язання проблем – навичка, яка дає змогу підліткові конструктивно розв'язувати проблеми спілкування самореалізації, самоствердження; не впадати у відчай, долати труднощі в навчанні чи взаємодії з іншими; знаходити позитивне вирішення труднощів у завоюванні авторитету; не ховатися від проблем в ірреальному світі наркотичного сп'яніння;
- критичне мислення – навичка аналізу підлітком інформації та досвіду об'єктивним способом, яка може допомогти проаналізувати інформацію про ПАР, отриману від дорослих та однолітків, оцінити деструктивний вплив групи й засобів масової інформації;
- спілкування – навичка, яка допомагає підліткові висловлюватися вербально та невербально, тобто відповідно до культури та оточення; це означає мати можливість висловлювати не лише свої думки та обстоювати їх, а й звернутися за потреби по допомогу досить часто через невміння спілкуватися неповнолітні починають вживати ПАР, тоді вони відчувають себе впевненими та комунікабельними, знімаються бар'єри);

- асертивність, самооцінка та опір тиску однолітків – навички, які дають змогу підліткові діяти у своїх інтересах, обстоювати свої права, водночас поважаючи права та почуття інших людей. Це виробляє в підлітків навички висловлюватися чітко та конкретно, зокрема сказати «ні» ПАР.

3.2. Формування власної життєвої позиції, що дає змогу вибудовувати позитивні стосунки з людьми, не вдаючись до «сурогатів» спілкування у вигляді психоактивних речовин.

3.3. Виховання емоційного неприйняття «наркотичних форм» поведінки як позитивної ролєвої моделі (уживання психоактивних речовин у будь-якій формі це – хвороба, хворих шкода, а бути схожим на «жалюгідних» не престижно).

3.4. Розвиток навичок самозбереження (ненавмисно не випити невідомі ліки, не бути пасивним курцем, уникнути небезпеки стосунків із наркоманом, алкоголіком).

3.5. Навчання навичкам відмови від психоактивних речовин у ситуаціях, коли їх пропонують (уміння обстоювати свою думку в будь-якій ситуації).

4. *Зміст та організація профілактичної діяльності.* Універсальна профілактична програма була націлена насамперед на широкий спектр чинників ризику та захисних чинників і реалізувалася через навчання комбінації загальних особистісних і соціальних умінь, уміння організовувати своє життя та здатність чинити опір пропозиціям вживати психоактивні речовини [1]. Перших два компоненти забезпечують зростання особистої та соціальної компетентності, а також зниження мотивації до прийому ПАР і вразливість підлітків щодо таких соціальних впливів, які зумовлюють наркотизацію, як група однолітків. Зміст цих компонентів ми проаналізували та уточнили відповідно до мети нашої програми та планованої антинаркотичної роботи. Наводимо їх в експериментальному ракурсі.

Перший компонент – загальні соціальні навички – спрямований на збільшення соціальної компетентності учнів разом із загальними соціальними умінями (ефективно взаємодіяти, долати сором'язливість, знайомитися з новими людьми та розвивати здорову дружбу). Цей розділ програми передбачає розвиток навичок спілкування, загальних соціальних навичок (прояв ініціативи в соціальних взаємодіях, уміння розмовляти), вербальних і невербальних навичок захисту власної позиції.

Такі здібності набуваються через поєднання різних вправ, наочних прикладів, обговорення успіхів і помилок учнів, закріплення матеріалу, ролєвих ігор і використання домашніх завдань.

Другий компонент – уміння організовувати своє життя – забезпечує навчання підлітка умінню бути незалежним та управляти своїм станом і розвиває відчуття самоконтролю. До нього входить навчання навичкам подолання труднощів і вироблення рішень (наприклад, знаходити суть проблеми, визначати мету, приймати альтернативні рішення, передбачати наслідки), критичному мисленню для опору впливу однолітків і засобів масової інформації, самоконтролю та самоповазі (адекватна самооцінка, навички саморефлексії та самопідтримки).

Третій компонент – уміння чинити опір пропозиціям уживати ПАР і рекламі ПАР – спрямований на надання інформації щодо соціальних чинників, які провокують уживання психоактивних речовин. Він містить матеріали, розроблені для виправлення хибного уявлення про «масове вживання» психоактивних речовин у суспільстві; інформацію про тиск, який чинять ЗМІ, що рекламують тютюн, спиртні напої та вживання наркотиків; популяризації суспільних антинаркотичних норм; навчання знанням щодо профілактики вживання психоактивних речовин; покращення розпізнавання тиску з боку соціального оточення, який спонукає до вживання ПАР; опис способів протистояння прямому тиску однолітків, які спонукають підлітка палити, пити або вживати психоактивні речовини.

Ці компоненти ми вивчали впродовж трьох років – 22 основних у перший рік та по 10 закріплювальних занять у наступні роки.

5. *Методи соціально-педагогічного супроводу.* Під час навчання психосоціальним навичкам ми робили акцент на інтерактивних «діалогічних формах» взаємодії, а не інформаційно-повчальних. Саме вони дають змогу формувати відповідальну поведінку в ризикованих ситуаціях, обмінюватися інформацією та висловлювати особисту думку учнями. Це зумовило обов'язкове оволодіння соціальним педагогом методами групової роботи, що не завжди трапляється в українських школах. Отже, профілактична програма ґрунтувалася на діалогічному стилі виховання, груповому методі побудови занять і психотехнічних прийомах ФПН.

Методи, які використовували для розвитку навичок, включали такі моменти: обговорення в класі; метод «мозкового штурму»; демонстрація та практика під керівництвом інструктора; ролєва

гра; робота в малих групах; навчальна гра й імітація / моделювання; конкретні ситуації; розповіді; дебати; практичне відпрацювання психосоціальних навичок, характерних для конкретного контексту, з іншими учасниками. Зазначимо, що в межах розробленої програми використовували переважно соціально-педагогічні методи, які схарактеризуємо в третьому розділі. Засоби психологічного, зокрема й психокорекційного впливу, мали допоміжний характер та мали метою підсилити соціально-педагогічний вплив. Докладну характеристику окремих методів ми навели в методичних рекомендаціях «Соціально-педагогічна профілактика вживання психоактивних речовин підлітками» [4].

6. *Мотивація учасників.* Усі види профілактичної діяльності спиралися на стадії переходу адиктивної поведінки в залежну під час вживання ПАР: контакт, експериментування, початкова стадія зловживання, зловживання. На кожному етапі здійснювали відповідну мотиваторчу діяльність, яку відобразили нами в програмі антинаркотичної профілактичної роботи на основі ФПН (компонент «Мотивація учасників»). Вона забезпечувала позитивно спрямований перехід підлітка з однієї стадії циклу змін поведінки, пов'язаної з уживанням психоактивних речовин, до іншої (попередні роздуми, роздуми, визначення, дії, рецидив, збереження змін), аж до повного припинення вживання. Етапи адиктивної поведінки, на яких перебував підліток, визначали початок циклу змін. Отож, під впливом соціально-педагогічних заходів у межах трирівневої стратегії профілактики відбуваються такі зміни в поведінці підлітків, що пов'язані з уживанням ПАР:

- спонування до роздумів (у підлітків не виникає бажання припинити вживання психоактивних речовин – потрібно викликати в нього сумніви, допомогти глибше зрозуміти ризик і проблеми, пов'язані з їх уживанням);
- роздуми (підліток думає про зміну: «Можливо, мені варто припинити вживання ПАР», – потрібно схилити чашу терезів, добитися того, щоб у нього з'явилися підстави для зміни, посилення власної ефективності для зміни);
- визначення (підліток налаштований змінитися: «Я повинен припинити вживання психоактивних речовин» – потрібно допомогти визначити найефективніший спосіб дій, щоб змінитися);
- дії (підліток справді змінюється: «Я припинив вживати психоактивні речовини» – потрібно допомогти йому зробити кроки в бік збереження змін);
- збереження змін (підліток не вживає психоактивні речовини, потрібно допомогти йому визначити та використати стратегії запобігання рецидиву);
- рецидив (підліток може відновити вживання психоактивних речовин, потрібно допомогти йому активізувати роздуми).

Наголосимо, що такий підхід особливо корисний щодо підлітків як таких клієнтів, котрі чинять опір.

7. *Рівень кваліфікації фахівців* визначає, хто має займатися профілактичною роботою, передбачає поділ обов'язків, сфер і напрямів між учителями, психологами, соціальними педагогами, соціальними працівниками та ін. Реалізація розробленої нами програми передбачала залучення всього педагогічного колективу школи. Провідна роль належить соціальному педагогові та учням-лідерам. Інших суб'єктів соціально-педагогічної роботи ми назвали характеризує види профілактичної роботи.

8. *Передбачувані результати:* зменшення чинників ризику вживання психоактивними речовинами та виникнення залежності в підлітків; формування установок на здоровий спосіб життя, ефективних поведінкових стратегій і особистісних ресурсів підлітків; сформованість навичок протидії наркотичному середовищу, розв'язання життєвих проблем, критичного мислення, прийняття відповідальності за власну поведінку, ефективного спілкування.

9. *Критерії оцінювання ефективності профілактичної програми.* Програма антинаркотичної профілактичної роботи на основі ФПН ми оцінювали за трьома параметрами. Перший параметр передбачав оцінку відповідності програми її призначенню. Оцінка за цим параметром проводилась і власне після завершення компонування програми, і в процесі її реалізації для внесення потрібних змін та уточнень. Другий параметр передбачав оцінювання самого процесу реалізації програми. Третій параметр передбачав власне оцінювання результатів програми, тобто чи була досягнута її кінцева мета.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, авторська програма антинаркотичної профілактичної роботи на основі формування психосоціальних навичок відображає тактику

профілактичної роботи з підлітками, які вживають ПАР, і охоплює такі *напрями*: наuczіння позитивних психосоціальних навичок, антинаркотичне виховання, позитивна пропаганда здорового способу життя та можливостей отримання допомоги щодо проблем уживання ПАР і залежності, підготовка кадрів для організації ефективної профілактики вживання ПАР, активізація антинаркотичної політики школи з питань усунення зовнішніх чинників наркотизації школярів. Зміст профілактичної діяльності включає активне навчання комбінації загальних особових і соціальних умінь, умінь організувати своє життя та здібності чинити опір пропозиціям уживати психоактивні речовини.

Джерела та література

1. Ботвин Г. Формирование жизненных навыков: теория, методы, эффективность профилактического подхода к злоупотреблению наркотиками / Гилберт Дж. Ботвин, Кеннет У. Гриффин // Алкогольная и наркотическая зависимость у подростков : пути преодоления : учеб. пособие для студ. вузов / [под ред. Э. Ф. Вагнера и Х. Б. Уолдрон] ; науч. ред. рус. текста Н. А. Сирота, В. М. Ялтонский ; пер. с англ. А. В. Александровой. – М. : Академия, 2006. – С. 40–64. – (Пер. изд. : Innovations in adolescent substance abuse interventions / edited by E. F. Wagner, H. B. Waldron. – 2001. – 3000 экз.).
2. Зверева И. Разработка и внедрение программ обучения жизненным навыкам: международные и отечественные подходы [Электронный ресурс] / Ирина Зверева // *Замежны досвед.* – 2005. – № 2 (5). – С. 42–46. – Режим доступа : http://adukatar.net/bit2/storage/users/2/2/images/240/%235_Pages_42-46.pdf
3. Концепція навчання здорового способу життя на засадах розвитку навичок : інформ. зб. з життєвих навичок / [авт.-упоряд. Марі-Ноель Бело]. – К. : Генеза, 2005. – 80 с.
4. Мартинюк Т. А. Соціально-педагогічна профілактика вживання психоактивних речовин підліткам: метод. рек. / Т. А. Мартинюк ; [ред. П. М. Гусака та Л. М. Вольнової]. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 74 с.
5. Основи здоров'я : [програма для 5–9 кл. серед. загальноосвіт. навч. закладів] / Т. Є. Бойченко, В. М. Заплатинський, В. В. Дивак. – К. : Перун, 2005. – 48 с.
6. Песоцкая О. П. Современные подходы к профилактике аддиктивного поведения школьников / О. П. Песоцкая // *Вісн. ЛНУ ім. Т. Шевченка.* – 2009. – № 17 (180). – Ч. II. – С. 221–228.
7. Профілактика поширення наркозалежності серед молоді : навч.-метод. посіб. / [за ред. В. В. Бурлаки]. – К. : Герб, 2008. – 224 с.
8. Слобода З. Профилактика злоупотребления психоактивными веществами среди детей и подростков : научно обоснованное руководство : пер. с англ. [Электронный ресурс] / Зили Слобода, Сюзан Л. Девид ; под общ. ред. Алан И. Лешнер. – СПб., 2000. – 17 с. – Режим доступа : <http://www.narcom.ru/parents/agit/4.html>

Мартинюк Татьяна. *Программа антинаркотической профилактической работы на основе формирования психосоциальных навыков.* Стаття посвящена проблеме профилактики употребления психоактивных веществ подростками в условиях школы. Предложено авторскую программу антинаркотической профилактической работы на основе формирования психосоциальных навыков. Автор отмечает процесс постепенной переориентации профилактических программ различной направленности, в том числе и направленных на формирование здорового образа жизни, на альтернативный информационного компетентностный подход, а навыки, сформированные по этому подходу, носят название жизненные или психосоциальные. Содержание профилактической деятельности заключается в активном обучении комбинации общих личностных и социальных умений, умение организовывать свою жизнь и способность сопротивляться предложениям, которые противоречат приоритетам здорового образа жизни.

Ключевые слова: антинаркотическая профилактическая работа, программа антинаркотической профилактической работы, психосоциальные навыки.

Martynyuk T. *The Program of Drug Prevention Based on the Formation of Psychosocial Skills.* In the article author opens a problem of prevention by teenagers substance use in schools. The author offers its own program of drug prevention activities on the basis of formation of psychosocial skills. The author underlines the progressive reorientation of prevention programs different directions, including the directed on formation of healthy lifestyle, on the alternative to the information a competency based an approach. The author points out that the skills formed by this approach are known as life or psychosocial. The content of preventive activity consists of a combination of teaching general personal and social skills, and the ability to organize your life and the ability to resist proposals that are contrary to the priorities of a healthy lifestyle.

Key words: anti-drug prevention work, program of drug prevention, psychosocial skills.

Стаття надійшла до редколегії
02.02.2015 р.